

УДК 378.22:613.884 – 053.6:[373.5]

О.Я. РИБАЛКА

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка,
Полтава

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ДО СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

У статті приділяється увага формуванню готовності вчителя до виховання навичок здорового способу життя підлітків, підготовки молоді до шлюбу, прищепленню високоморальних, гуманних та доброзичливих стосунків між хлопцями і дівчатами, побудованих на взаємоповазі та взаємовідповідальності.

Ключові слова: учитель, професійна підготовка, статеве виховання, підліток, сучасна школа.

Вступ. Навчально-виховний процес у сучасній українській школі повинен увібрати кращі досягнення національної та світової культури як в інтелектуальній сфері, так і у формуванні моральності, збереженні фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я нації. Вхідження України до європейського освітнього простору ставить перед педагогами нові виховні вимоги, що потребують реалізації найближчим часом.

Виховання – одне з найважливіших явищ людського життя, запорука збереження основних характеристик суспільства. Воно є процесом цілеспрямованого і планомірного формування світогляду, переконань і почуттів, волі і характеру, потреб і здібностей, розумових, моральних, естетичних та фізичних якостей людини. Особливо важливим його аспектом бачиться сьогодні статеве виховання, недоліки в якому здатні призвести до значних проблем як у соціальному, так і в особистому плані.

Актуальність теми. На державному рівні, як свідчать положення, викладені в Концепції національної системи виховання, Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті (2002 р.), Законі України „Про освіту” (1996 р.), Державній програмі „Вчитель” (2002 р.), Національній програмі виховання дітей та молоді в Україні (проект 2004 р.), сьогодні приділяється значна увага формуванню навичок здорового способу життя юнаків і дівчат, підготовці молоді до шлюбу, прищепленню високоморальних, гуманних та доброзичливих стосунків між юнаками і дівчатами, побудованих на взаємоповазі та взаємовідповідальності.

Міжстатеві стосунки мають відносну самостійність, реалізуються у суб'єктивній сфері людської діяльності і суттєво впливають на розвиток моральних цінностей у молоді. Видатні вчені минулого століття П. П. Блонський, Г. Г. Ващенко, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський у своїх працях приділяли значну увагу проблемі статевого виховання, культури міжстатевих стосунків, підготовки молоді до сімейного життя.

Мета статті – розкрити актуальні проблеми статевого виховання в сучасній школі.

Основний зміст. Починаючи з ХХ ст. все більшого значення у здійсненні впливу на юнаків та дівчат як представників певної статі набуває школа.

Будучи в своїй основі установою для здобуття освіти, сучасна школа дедалі більше приймає на себе функції соціалізуючої установи, тобто виконує комплексне завдання підготовки молоді до дорослого життя в усій його різноманітності.

Звертаючись до аналізу традиційних інститутів статевого виховання у суспільстві, ми не можемо стверджувати, що громадськість і сьогодні здатна здійснювати більш-менш значний вплив на стосунки між молоддю. Та і релігія, церква має реальний вплив на дуже незначну частку молодих людей.

Традиційний вихователь – сім'я – на жаль, втратив у значній мірі свою впливовість. Цьому сприяє низка факторів, зумовлених, насамперед, соціальними причинами.

По-перше, статус сім'ї зазнав істотної деформації у радянські та пострадянські часи. Як зазначає М.Г. Стельмахович, родинні чвари, пияцтво, неробство і статева розпуста, подружні зради і розлуки, катастрофічний спад дітності, занедбане виховання, сирітство при живих батьках, самотня старість – ось далеко не повний перелік тих бід і нещастя, які звалилися за роки суспільних спотворень на українську родину. Розлад у родинних взаєминах не тільки заслуговує на осуд. Він підриває педагогічні позиції сім'ї, вкрай негативно впливає на виховання потомства, рие прірву між батьками і дітьми... знецінює високі духовно-моральні вартості, ослаблює міць держави, нації [5]. Негативні процеси морального плану, що широко констатуються сьогодні шкільними та соціальними педагогами, також спричиняють до втрати батьківською сім'єю авторитету.

Протягом минулого століття в нашій країні відбувся розрив зв'язків між поколіннями, більш значний за своєю інтенсивністю, ніж знала історія досі. Так, Г.К. Селевко зазначає, що в історії сімейного виховання можна виділити кілька періодів, різних за домінуючими принципами та тривалістю. Згідно цього, більшість сьогоднішніх батьків зазнали впливу так званого соціалізуючого стилю сімейного виховання (XIX - середина XX ст.), мета якого – не стільки завоювати та підпорядкувати дитину, скільки, тренуючи її волю, підготувати до майбутнього самостійного життя. Проте більш актуальним для них був уже підтримуючий стиль, що припускав, ніби сама дитина, природа знають краще за батьків, що потрібно на кожній стадії життя, а тому батьки повинні не стільки дисциплінувати її особистість, скільки допомагати індивідуальному розвитку. Та вже зараз, на початку XXIст., все більш властивим сімейному вихованню стає новий стиль, за якого батьки та діти, вчитель та учень стають рівноправними партнерами [3, с. 39]. Зазначений стиль є, безсумнівно, прогресивним, хоча, на наш погляд, твердження про його широке розповсюдження є дещо передчасним. Проте можемо констатувати, що найбільш соціально виправданою, але ще не освоєною масово є тенденція до взаєморозуміння і дружньої взаємопідтримки у стосунках з молодшим поколінням, яка була б більш життєздатною за умови інтенсивної концептуальної перебудови справи виховання у масштабах держави.

Нарешті, свій відбиток накладає і та обставина, що нинішні батьківські сім'ї самі по собі зазнали впливу перелічених вище чинників: трансформації статусу з середовища насамперед духовного забезпечення в бік забезпечення матеріального; зниження, під впливом численних різнотипних факторів, морального авторитету сім'ї; відсутності досвіду та навичок організації внутрісімейних стосунків на рівні вимог сучасності, а часто й просто нерозуміння останніх. У результаті покоління сьогоднішніх батьків як вихователів перебуває в кризовому стані.

Сьогодні з найбільш раннього віку на статеve виховання дітей значний вплив має преса, радіо, телебачення, Інтернет, науково-популярна література, але – далеко не завжди позитивний. Про негативний вплив засобів масової інформації написали у відповідях на питання нашої анкети 75 % учителів міських і 63 % вчителів сільських шкіл, підкресливши, що недостатня кількість освітньо-виховних передач у програмах телебачення, майже відсутні програми з пропаганди здорового способу життя. А це особливо важливо сьогодні, тому що науково-популярну, художню літературу школярі читають рідко, і основним джерелом інформації для більшості з них є телебачення, яке бездумно пропагує відверто аморальні та небезпечні зразки статевої поведінки.

Таким чином, з усіх типових для нашого суспільства виховних інститутів школа

на сьогодні володіє найбільш реальним потенціалом позитивного впливу на дитину. Крім вище перелічених, слід додати ще й інші міркування на підтвердження даного висновку.

По-перше, школа є найбільш організованим середовищем, де виховні впливи на дитину характеризуються значною цілеспрямованістю і послідовністю.

По-друге, саме у школі дитина отримує постійний досвід міжстатевих стосунків з ровесниками, виходить за межі сімейного кола. Адже відомо, що проблеми в стосунках при створенні сім'ї можуть бути викликані не стільки поганою вихованістю молодого чоловіка чи дружини, скільки надто стійкими стереотипами, що виявляються несумісними із стереотипами, прищепленими партнерові його родиною. Адже, як стверджує С.М. Бурова [1], саме отримані в ранній юності погляди на відносини з людьми протилежної статі, навички спілкування з ними закріплюються в досвіді людини і переносяться пізніше на сімейні відносини. З іншого боку, сьогодні все більша частка часу школяра проходить поза домашнім колом, і міжстатеві стосунки не в майбутньому, а зараз, тепер посідають у його житті значне місце, породжують проблеми, що потребують термінового розв'язання. Тому соціальний досвід шкільного життя є для дитини суб'єктивно не менш значущим, ніж той, що формується в родині.

По-третє, попри всі свої нелегкі проблеми, школа є установою, що весь час перебуває в зоні наукових досліджень, а отже, отримує і кваліфіковану теоретичну допомогу. Проблеми статевого виховання висвітлені в численних психолого-педагогічних дослідженнях (М.Є. Боришевський, Т.В. Говорун, Т.С. Гурлева, М.В. Вовчик-Блакитна, Д.М. Ісаєв, В.Є. Каган, Д.В. Колесов, І.С. Кон, В.П. Кравець, А.Г. Хрипкова та багато інших) . Усі ці дослідження, так чи інакше допомагають школі у розв'язанні покладених на неї завдань, озброюють учителя сучасними технологіями та підходами, тоді як інші соціальні чинники впливу на дитину, як правило, цілеспрямованого вдосконалення не зазнають.

Значну увагу вдосконаленню характеристик виховного процесу приділяв В.О.Сухомлинський, розглядаючи навчання і виховання не як просту передачу знань, механізм засвоєння соціального досвіду, народних звичаїв і традицій, а як світ складних людських взаємин. Із перших днів дитячого життя соціальне оточення і поведінка дорослих відіграє вирішальну роль у вихованні чоловічої чи жіночої особистості, у формуванні культури міжстатевих стосунків. Вказуючи на важливість виховання якостей мужності й жіночності, видатний педагог увів факультативний курс для старшокласників „Культура взаємин у сім'ї”.

А.С. Макаренко, розглядаючи проблеми шкільного виховання, наголошував на тісному поєднанні статевого виховання як такого з вихованням відповідальності. „І дівчатам, і хлопцям потрібно розповідати про відповідальність за кожен прожитий день, за кожен часточку почуття, тому що за все доводиться платити життям, причому треба розповідати не двічі-тричі, а виховувати щоденно”, – стверджував видатний педагог [3, с.300].

Чільне місце в статевому вихованні школярів, зокрема, підлітків займає виховання в них культури міжстатевих стосунків, тобто формування позиції відвертості, довіри, приязні, поваги та гуманного ставлення до представників протилежної статі.

Аналізуючи спостереження за підлітками під час педагогічної практики, студенти відзначають серед найактуальніших проблем цього віку особистісне самоствердження, прагнення до якого часом набуває небезпечних форм.

Зокрема, студентка У курсу Олена Д. зазначає: „Поведінка підлітка ще дуже двоїста. З одного боку, він з усіх сил намагається бути самим собою, проявити і ствердити свою індивідуальність, виділитися з маси ровесників, з іншого – необхідно бути «як всі», належати групі, злитися з нею. Це дає впевненість, почуття захищеності,

заповнює вільний час, розширює межі і можливості спілкування. При цьому самі підлітки обирають собі компанію, яка відповідає їхнім уявленням про еталонну поведінку, світогляд. Іншими словами, не погана компанія заманює і псує хороших і чистих хлопчиків і дівчаток, а самі діти шукають і знаходять те середовище, в якому почуваються найбільш комфортно, де їм цікаво.

У підлітковому віці під впливом ровесників і часом всупереч сімейним установкам посилюється прагнення до традиційних стереотипів серед хлопців. У дівчат переважає прагнення до стереотипів сучасних, які передбачають більшу рівність і подібність статей. Насамперед для них статева неосвіченість може обернутися справжньою бідною, накласти незгладимий відбиток на подальше життя.

Вихователі необхідно бути чутливим до особистісних якостей підлітка, розуміти справжні мотиви його вчинків. Так, наприклад, педагог повинен розуміти, що існує очевидна відмінність між тим, коли дівчинка допустила близькість через самотність, бажання бути комусь потрібною, і коли – через невігластво, відсутність культури взаємин з особами протилежної статі, невміння чи небажання будувати високоморальні взаємини з ними. Слід знати, що в першому випадку треба забезпечити дівчинці психологічний захист у сім'ї та школі, створити умови для саморозкриття та самореалізації в родині, колективі ровесників, групі, які орієнтовані на загальнолюдські ідеали та цінності. У другому випадкові слід допомогти їй засвоїти норми і правила культури міжстатевих стосунків, сформувати почуття відповідальності за свої вчинки, виховати гідність, честь, дівочу гордість. Так само диференційованого підходу, розуміння, тактовності потребує і виховання хлопчиків. При цьому слід пам'ятати, наскільки тонким і тактовним має бути вихователь, торкаючись цієї непрості сфери між людських стосунків.

Висновок. Основи здоров'я – фізичного, психічного, морального – закладаються з дитинства, і тому дуже прикро, коли діти самі собі завдають шкоду: в період інтенсивного пошуку свого місця серед інших призвичаюються до паління, уживання спиртних напоїв, наркотичних речовин, вступають у безладні статеві зв'язки, що, як правило, відображається на самопочутті, і не тільки на фізичному, а й на психічному розвитку. Найчастіше це пов'язано із залученням у погані компанії, групи завищеного ризику, а також невмінням правильно оцінити наслідки своєї поведінки для всього подальшого життя.

Кваліфікований учитель повинен уміти виявляти дійсні причини вчинку, бачити за ним ту чи іншу проблему. Тільки в цьому випадку його педагогічна допомога буде дієвою. Проте і сам спосіб організації цієї допомоги також дуже значущий. Особливо у сфері, яку ми розглядаємо, оскільки саме проблеми статі є найбільш інтимними, традиційно табуованими. Саме в роботі зі статевого виховання в повній мірі проявляється професійна готовність педагога як вихователя.

Список використаної літератури

1. Бурова С.Н. *Будущая жена и мать.* – Мн.: Нар. асвета, 1986. – 95 с.
2. *Дівчинка - підліток у дорослому світі.* – Упор. О. Главник. – К.: Редакції загальнопедагогічних газет, 2003. – 128 с.
3. Макаренко А.С. *Мои педагогические воззрения / А.С. Макаренко. Сочинения : в УІІ томах.* – Т. У. – М.: Изд-во АПН, 1958. – С. 277- 308.
4. Селевко Г.К., Селевко А.Г. *Социально - воспитательные технологии.* – М.: Народное образование. – 2002. – 176 с.
5. Стельмахович М.Г. *Українська родинна педагогіка: Навч. посібник.* – К.: ІСДО, 1996. – 288 с.

Е. Я. Рыбалка

Полтавский национальный педагогический университет имени В.Г. Короленко, Полтава

ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЯ К ПОЛОВОМУ ВОСПИТАНИЮ ПОДРОСТКОВ В СОВРЕМЕННОЙ ШКОЛЕ

В статье уделяется внимание формированию готовности учителя к воспитанию навыков здорового образа жизни подростков, подготовке молодежи к браку, привитию высоконравственных, гуманных и доброжелательных отношений между мальчиками и девочками, построенных на взаимопонимании и взаимной ответственности.

Ключевые слова: учитель, профессиональная подготовка, половое воспитание, подросток, современная школа.

O.Y. Ribalka

Poltava Korolenko national pedagogical university, Poltava

PECULIARITIES OF PROFESSIONAL TEACHER TRAINING FOR SEXUAL EDUCATION FOR ADOLESCENTS IN THE MODERN SCHOOL

The article focuses on the formation of teacher readiness to the education of healthy lifestyles among the adolescents, to the preparation of young people for marriage and impart to high moral, humane and friendly relations between boys and girls, built on mutual understanding and mutual responsibility.

Key words: teacher, professional preparation, sexual education, adolescent, modern school.